

УДК 336.01/.1+330.5

**ЗМІНА ПАРАДИГМИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ: ФІНАНСОВА
АРХІТЕКТОНІКА¹****Глущенко О.В., к. е. н., доцент***Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

Досліджено еволюцію наукового відображення фінансової системи. Наголошено на розбіжності у тлумаченні вітчизняних та закордонних авторів. Визначено необхідні кроки переходу від описового до конструктивного розуміння фінансової системи та розглянуто роль системного підходу. Вперше введено обіг поняття «фінансова архітекtonіка» та подано його авторське трактування.

Ключові слова: фінансова система, фінансова архітекtonіка, фінансова архітекtonіка національного добробуту.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ускладнення фінансових відносин кінця ХХ – початку ХХІ ст. вимагає переосмислення базових понять, що складають фінансову сферу суспільства. Процеси трансформації сучасної фінансової системи вимагають переосмислення її парадигми та викриття нових тенденцій.

Метою цієї статті є визначення необхідних кроків для переходу від описового до конструктивного визначення фінансової системи. Для досягнення цієї мети необхідно дослідити еволюцію визначень поняття «фінансова система» у вітчизняній та закордонній науковій літературі.

Основне завдання статті полягає у категоріальному визначенні фінансової архітекtonіки шляхом застосування категоріального апарату теорії систем та дослідженій основ побудови фінансової архітекtonіки національного добробуту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Результати наукових розвідок, що стали підґрунтям данної статті, можна угрупувати у декілька напрямів:

– по-перше, загальну теорію фінансів розробляли Башнянин Г.І., Боди З., Василик О.Д., Ван Хорн Дж., Габард Р. Глен, Дробозіна Л.О., Ковальов В.В., Ковальчук С.В., Леоненко П.М., Лондар С.Л., Мертон Р., Опарін В.М., Оспіщев В.І., Поляк Г.Б., Романенко О.Р., Юрій С.І.;

– по-друге, теорію систем розробляли: Берталанфі Л., Акофф Р., Ланге О., Мертон Р., Месарович М., Парсонс Т., Росс Ешбі У., Сурмін Ю.П.;

– по-третє, досліджували інституційну архітекtonіку та її внутрішні закономірності Артьомова Т.І., Архієреєв С.І., Гриценко А.А., Мандибура В.О., Меркулова Т.В., Носова О.В., Чугунов І.Я., Яременко О.Л.

Проте фінансова архітекtonіка дотепер залишалася не дослідженою.

Актуальність теми дослідження полягає у необхідності розкриття процесів, що відбуваються у сучасних фінансових системах. Проведення наукових розвідок у вказаному напрямку дасть змогу висвітлити процеси, що сприяють або блокують розвиток національного добробуту.

¹ © Глущенко О.В., 2012

Викладення основного матеріалу. Еволюція суспільства нерозривно пов'язана з виникненням, розвитком, становленням, занепадом та зникненням певних суспільних систем, що функціонують, реалізуючи свою сутність. Соціальний розвиток залежить від формування, ефективного функціонування та еволюції складних систем, які існують у суспільстві.

У сучасних умовах особливої значущості набуває здатність фінансової системи реалізовувати свою сутність. Фінансова система охоплює усю економічну систему та організує грошові відносини між усіма її елементами з приводу формування грошових фондів та руху фінансових ресурсів.

Фінансова система є формою організації грошових відносин між членами відтворювального процесу.

Фундаментальне дослідження фінансової системи було проведено Опарінім В.М., вихідним положенням було дослідження сутності фінансів та їх ознак. Проте, незважаючи на наголошення на тому, що «фінансова система – це не просто сукупність певних форм і методів фінансових відносин; це відповідним чином організована система» (інакше вона, власне, і не може бути системою, бо буде неможливо забезпечити її узгоджене функціонування) [1, с. 77], обмежується її дослідження у двох зрізах: за змістовним наповненням та інституційною побудовою.

«За внутрішньою структурою фінансова система - сукупність відносно відособлених взаємозв'язаних сфер і ланок, які відображають специфічні форми та методи фінансових відносин.

За організаційною будовою фінансова система – сукупність фінансових органів та інституцій, які управляють грошовими потоками» [2, с. 23].

Башнянин Г.І. характеризує фінансову систему наступним чином: «Фінансова система пронизує всю національну економічну систему, починаючи від домогосподарств, індивідуальних і партнерських підприємств, корпоративних підприємств, і закінчуючи державою» [3, с. 51].

Дослідник пропонує авторську класифікацію фінансової системи на чисту та реальну фінансові системи, виходячи з поділу фінансів на чисті та валові.

Лондар С.Л., Тимошенко О.В. щодо сутності фінансової системи дають таке тлумачення: «...існує декілька підходів до визначення поняття "фінансова система". В рамках розподільної концепції, яка є домінуючою, робиться наголос на фінансових відносинах між окремими ланками фінансової системи: фінансова система - сукупність урегульованих фінансово-правовими нормами окремих ланок і фінансових установ, за допомогою яких держава формує, регулює і використовує централізовані грошові фонди: загальнодержавні централізовані фонди (державний бюджет), централізовані фонди цільового призначення, фінанси підприємств, резервні і страхові фонди, фінансовий ринок.

В інших підходах під терміном "фінансова система" розуміють організовану сукупність взаємодіючих між собою у визначеному правовому полі складових: державних і недержавних фінансових інститутів, фінансового ринку, фінансових інструментів і технологій, які сукупно забезпечують реалізацію всіх фінансових функцій, необхідних для діяльності держави та ринкової економіки» [4].

Романенко О.Р. зазначає: «У періодичній літературі фінансова система іноді ототожнюється з фінансовим апаратом. Необхідно розрізнити ці поняття, оскільки правильне визначення фінансової системи сприяє розбудові ефективної фінансової політики, націленої на економічне зростання та фінансову стабілізацію.

Фінансова система – це сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних між собою сфер фінансових відносин, що мають особливості в мобілізації та використанні фінансових ресурсів, відповідний апарат управління та правове забезпечення» [5, с. 21].

Погляди згаданих науковців підтримує колектив авторів навчального посібника під загальною редакцією Оспіщева В.І. [6, с. 55].

Незважаючи на велику кількість визначень поняття «фінансова система», ще нема вичерпного тлумачення цього терміну. Юрій С. подає два тлумачення - за внутрішньою побудовою та за організаційно-інституційною структурою, наголошуючи на тому, що «...групування суб'єктів фінансових відносин у загальну фінансову систему держави може здійснюватися за багатьма ознаками, що зумовлює дискусійність самого поняття фінансової системи та проблеми її структурування» [7, с. 30].

У роботі Василика О.Д. «Теорія фінансів» тлумачення фінансової системи подається наступним чином: «Фінансова система держави є відображенням форм і методів конкретного використання фінансів в економіці і відповідною до задіяної моделі економіки та значною мірою визначається нею.

Фінансова система — це сукупність різноманітних видів фондів фінансових ресурсів, сконцентрованих у розпорядженні держави, нефінансового сектора економіки (господарських суб'єктів), окремих фінансових інститутів і населення (домогосподарств) для виконання покладених на них функцій, а також для задоволення економічних та соціальних потреб» [8, с. 20].

Ковальчук С.В. та Форкун І.В. виділяють загальну ознаку фінансових систем: «...є загальна ознака – це те, що фінансова система являє собою сукупність різноманітних фондів фінансових ресурсів, які різняться за методами мобілізації та напрямками використання, однак тісно пов'язані між собою, мають прямий і зворотній вплив на економічні й соціальні процеси в державі, а також на формування й використання фондів фінансових ресурсів у розрізі окремих ланок.

Отже, сукупність фондів фінансових ресурсів та взаємозв'язок між ними утворює фінансову систему країни» [9, с. 38].

Леоненко П.М., Юхименко П.І., Ільєнко А.А. подають наступне визначення: «...фінансова система - це система форм і методів утворення, розподілу та використання фондів фінансових ресурсів, які знаходяться в розпорядженні держави, нефінансового сектора економіки, фінансових інститутів, домогосподарств для фінансового забезпечення соціальних та економічних потреб суспільства в цілому, господарських структур, окремих громадян» [10, с. 127-128].

Колектив авторів на чолі з Дробозиною Л.О. подає таку трактовку терміну «фінансова система»: «...фінансова система у цілому – сукупність різних сфер фінансових відносин, у процесі яких утворюються та використовуються фонди грошових коштів. Іншими словами, фінансова система – це система форм і методів утворення, розподілу та використання фондів грошових коштів держави та підприємств» [11, с. 44].

Поляк Г.Б. витлумачує досліджуване поняття наступним чином: «...фінансова система являє собою сукупність фінансових відносин, які виступають у вигляді категорій, що взаємопов'язані та взаємодіють, ланок, сфер, які розподіляють та використовують фонди грошових коштів суб'єктів господарювання, домогосподарств, держави» [12, с. 29].

Ковальов В.В. підкреслює: «У науковій та науково-методичній літературі існують різні підходи до визначення поняття «фінансова система». Ймовірно, це пов'язано із тим, що вихідне поняття «система» має безліч значень, відтінків.

...фінансова система переважно розглядається або як «форма організації», або як «сукупність організацій».

...фінансову систему будемо розглядати як форму організації грошових відносин між усіма суб'єктами відтворювального процесу з розподілу та перерозподілу сукупного суспільного продукту» [13, с. 13-14].

Представники вітчизняної фінансової думки разом з науковцями країн СНД більшою мірою зосереджуються на визначенні складових частин фінансової системи, функціональний бік досліджених визначень є слабо розробленим та описує тією чи іншою мірою рух фінансових ресурсів у суспільстві.

Світова фінансова наука пропонує наступні визначення: так, зокрема, Ван Хорн Дж. зазначає: «Фінансова система складається з цілої низки установ та ринків, що надають свої послуги фірмам, громадянам, а також урядам» [14, с. 34].

Габбард Г. пропонує наступне визначення фінансової системи: «Фінансова система зводить разом заощадників та позичальників і надає послуги зі зменшення ризиків, забезпечення ліквідності та інформаційні послуги з фінансових ринків та фінансових інститутів» [15, с. 35].

Запропоноване визначення фінансової системи майже ототожнюється з фінансовим ринком. Продовжує ринковоорієнтоване тлумачення фінансової системи Боді З. та Метрон Р., які зазначають, що: «Фінансова система – це сукупність ринків та інших інститутів, що використовуються для укладання фінансових угод, обміну активами та ризиками.

Фінансова система включає в себе ринки, посередників, фірми, що надають фінансові послуги, та інші інститути, за допомогою яких домогосподарства, приватні компанії та урядові заклади реалізують фінансові рішення, які вони приймають» [16, с. 11, 25]

Розглядаючи наведені вище дослідження, маємо зазначити, що вони є більш функціональними та на загальному рівні описують рух грошових коштів у суспільстві. Бачення закордонних науковців концентрується збільшого навкруги фінансових ринків.

Ринкова модель економічної системи та теорія неокласичного синтезу формує фінансову думку заходу. У процесі порівняння категоріальних визначень поняття «фінансова політика» слід зазначити, що суттєво розрізняє підходи західних та вітчизняних науковців. Вітчизняні та російські дослідники зосереджуються на організації фінансової системи, а закордонні - розуміють фінансову систему як систему фінансових ринків.

Переважає більшість досліджених джерел відносяться до навчальної літератури, що пояснюється неможливістю освоєння фундаментальних засад фінансової науки без розуміння сутності фінансової системи. Формування цілісної системи знань про сутність та форми фінансових відносин неможливо без розкриття фінансової системи як комплексу взаємопов'язаних елементів. Проте гносеологічний статус досліджуваного поняття мусить змінюватися у відповідності до реалій сьогодення.

Сучасні зміни у глобальному та національному середовищі, фінансові кризи, які вражають національні та світові фінанси, змушують переосмислити сучасну парадигму фінансової системи. Структурні зрушення у економічній системі, зміна взаємовідносин між реальним та фінансовими секторами обумовлюють необхідність перегляду наукового розуміння сутності фінансової системи.

Вихідною категорією для дослідження фінансової системи повинно стати поняття «система».

Проведені вище дослідження довели, що на цей час існують лише описативні визначення терміну «фінансова система». У онтологічному статусі досліджуваної категорії визначено складові частини фінансової системи, до яких відносяться сфери та ланки.

Конструктивне визначення фінансової системи на теперішній час відсутнє, що не дає змоги вдосконалювати методологію дослідження фінансових процесів та на теоретичному рівні відображати фінансові феномени, що об'єктивно існують.

У філософському словнику Розенталя М.М. подається таке тлумачення терміну «система»: «Система – множина елементів, що знаходяться у відносинах та зв'язках між собою, які утворюють певну цілісність, єдність» [17, с. 365].

Поняття система має двоїтий характер: по-перше, це об'єктивні феномени, які існують; по-друге, система є методом дослідження суб'єктивною моделлю реальності.

Для побудови конструктивного категоріального визначення поняття «фінансова система» необхідно вирішити ряд завдань:

1. Визначити співвідношення між поняттями «система» та «середовище», у якому вона знаходиться. Аналогією такого співвідношення є опредметнення та розпредметнення. Охарактеризувати, що входить у систему, можливо лише за умови чіткого розуміння того, що не є елементом системи, крім того, будь-яка система існує у певному просторі та

взаємодіє з середовищем, яке оточує її та є підсистемою у системах більш високого порядку. Система та середовище, у якому вона перебуває, знаходяться у відповідних відносинах одна з одним.

2. Сформулювати мету функціонування системи. Зазначимо, що визначення мети можливе тільки за умов переходу до конструктивного розуміння фінансової системи. Проблема у тому, що кінцева, головна мета існування системи, може бути остаточно сформульована лише виходячи за межі певної системи, на рівні системи більш високого порядку. Суспільні системи виявляють певну двоїстість: по-перше, вони є продуктом розвитку суспільства: по-друге, розвиток певної суспільної системи виступає як чинник розвитку усього суспільства.

3. Розкрити системоутворюючі фактори. Характеристика принципу причинності формування тієї чи іншої суспільної системи дає змогу класифікувати вектори її створення та розвитку, фактори, які діють поза межами системи, та чинники, що руйнують її. Виокремлення системоутворюючого фактору розкриває сутність суспільної системи та створює передумови для дослідження системи в історичному розрізі.

4. Вирішити питання про можливість існування та підтримання цілісності складної відкритої системи. У філософському словнику цілісність визначається наступним чином: «Внутрішня єдність об'єкту, його автономність, незалежність, віддеференційованість від оточуючого середовища, а також сам об'єкт, що має такі властивості. Цілісність як повнота, як всеохоплююче охоплення усіх властивостей, боків та зв'язків об'єкту (у цьому сенсі цілісність наближається з поняттям конкретності). Цілісність як внутрішня обумовленість об'єкту, то що визначає його специфіку, унікальність (у цьому сенсі цілісність наближається до поняття сутності) [18, с. 454]. Тобто у певному сенсі цілісність як якісна характеристика суспільної системи, що характеризує її внутрішню обумовленість та сутність, може бути застосована до складних відкритих систем.

Вирішити поставлені завдання та розкрити сутність фінансової системи шляхом застосування методології аналізу систем можливо шляхом поєднання методологічного апарату теорії систем з надбаннями сучасної економічної думки.

Збагачення методологічного апарату суспільних наук поняттям «архітектоніка» відбулося завдяки науковим розвідкам Гриценка А.А., який сформулював предмет архітектоніки та три її основні закони, а також ввів у науковий обіг категорію «інституційна архітектоніка» [19, 20, 21, 22].

Продовжуючи логіку дослідження, вважаємо за можливе запропонувати до наукового обігу поняття «фінансова архітектоніка», під якою ми будемо надалі розуміти взаємозв'язок між елементами фінансової системи, що дає змогу розкрити її внутрішню сутність та реалізуватися шляхом формування грошових фондів та руху грошових потоків.

Подане визначення конкретизує вихідну категорію стосовно умов фінансової системи та дає змогу розширювати методологію архітектоніки за рахунок комплексного дослідження фінансової системи та виокремлення більш конкретних фінансових категорій.

Фінансова архітектоніка як специфічна категорія, яка описує принципи побудови фінансової системи, дасть змогу визначати загальну динаміку фінансової системи, вектори її розвитку та напрями змін для досягнення певних суспільних цілей.

Методологічна розробка дослідження фінансової системи спроможна цілеспрямовано удосконалювати її побудову, формувати необхідне співвідношення між її елементами для досягнення цілі, яка визначається у системі більш високого порядку. Розкриття фінансової архітектоніки дасть змогу вдосконалити методологію фінансової науки та використовувати її для ефективного рішення завдань побудови ефективної фінансової системи України.

Фінансова архітектоніка – це структура фінансової системи, яка відповідає її внутрішньої сутності та розкривається шляхом формування накопичення та руху грошових фондів.

Виходячи з наведеного вище визначення, необхідно визначити, у чому полягає внутрішня сутність фінансової системи, яка має розкритися за допомогою фінансової архітекτονіки.

Фінансова система є явищем, що відображає природу фінансів, тобто сутність фінансової системи та сутність фінансів співвідносяться як об'єкт та зовнішня форма його прояву.

Фінанси є суспільною категорією, яка виникає у певний період розвитку людського суспільства. Стосовно визначення сутності фінансів у науковій літературі точаться постійні дискусії.

В одному з перших комплексних досліджень фінансів академіка І.І. Янджула фінанси визначаються як «сукупність матеріальних засобів, які необхідні для задоволення потреб держави» [23, с. 44].

Василик О.Д. зазначає наступне: «Фінанси за своїм економічним змістом категорія багатогранна, яка не має одномірного відображення в практиці. Це цілісна система. Система багатогранна і дуже складна, до кінця ще не пізнана цивілізованим суспільством. Аргументом тому можуть слугувати періодичні фінансові кризи, які потрясають світ і які за своєю суттю є не чим іншим, як гігантським перерозподілом національного багатства між країнами та континентами» [8, с. 9].

Нижче дослідник дає таке визначення фінансам: «Фінанси в економічній системі будь-якого типу мають місце тоді, коли здійснюється процес створення та використання фондів грошових засобів, тобто фінансових ресурсів. Умовою наявності фінансів є гроші, які опосередковують процес товарного обміну. Об'єктом, де проявляється суть і роль фінансів, є створення та використання валового внутрішнього продукту. Суб'єктами цих процесів є, з одного боку, держава, а з другого — населення та підприємницькі структури» [8, с. 10].

За Опаріним В.М. «Фінанси — сукупність грошових відносин, пов'язаних з формуванням, мобілізацією і розміщенням фінансових ресурсів та з обміном, розподілом і перерозподілом вартості створеного на основі їх використання валового внутрішнього продукту, а за певних умов і національного багатства» [2, с. 5].

Подібне визначення подає Романенко О.Р.: «...фінанси визначають як систему економічних відносин, що виникають з приводу розподілу і перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту, а в певних умовах і національного багатства, з метою формування фінансових ресурсів у суб'єктів господарювання і держави і використання їх на розширене відтворення та задоволення інших суспільних інтересів і потреб» [5, с. 8].

У трактовці Юрія С.І. «за сутністю фінанси є об'єктивною економічною категорією. Вони відображають сукупність економічних відносин, пов'язану із розподілом та перерозподілом ВВП, а в окремих випадках й національного багатства країни з метою формування фінансових ресурсів та створення фондів грошових коштів і їхнього використання для забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства» [7, с. 19].

Лондар С.Л. витлумачує сутність фінансів таким чином: «Фінанси — це регульовані у визначеному правовому полі за допомогою спеціальних методів, прийомів та інструментарію потоки коштів, вимірювані у грошовому еквіваленті, які циркулюють у національній економіці через створювану на макро- та мікрорівні систему грошових фондів і забезпечують здійснення процесів формування, розподілу, перерозподілу ВВП, національного доходу і національного багатства та супроводжуються виникненням економічних відносин між всіма учасниками цих процесів» [4].

Державна спрямованість руху фінансових ресурсів чітко простежується у визначенні, поданому у роботі Леоненка П.М.: «Фінанси є економічною категорією, оскільки вони зумовлюють первісний розподіл, стимулюючи перерозподіл прибутку та доходів (а іноді й основного капіталу) на користь (в інтересах) держави» [10, с.13].

Оспіщев В.І. так визначає фінанси: «...фінанси — це сукупність грошових відносин, у процесі яких здійснюються формування та використання фондів грошових ресурсів, метою

яких є відшкодування витрат, що пов'язані з процесом виробництва та здійсненням державою своїх функцій» [6, с. 10].

Ковальов В.В. дає таке визначення: «Фінанси - економічна категорія, яка становить систему розподільчих та грошових відносин, що виникають у процесі формування та використання фондів грошових коштів у суб'єктів, які приймають участь у створенні сукупного суспільного продукту» [13, с. 10].

Колектив авторів під керівництвом Дробозіної Л.О. визначає фінанси наступним чином: «Фінанси виникли в умовах регулярного товарно-грошового обігу у зв'язку з розвитком держави та її потребою у ресурсах.

Сутність фінансів, закономірності їх розвитку, сфера товарно-грошових відносин, яку вони охоплюють, та роль у процесі суспільного відтворення визначаються економічним ладом суспільства, природою та функціями держави» [11, с. 7].

За думкою Ковальчук С.В. та Форкун І.В., «Фінанси – економічний інструмент розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту (ВВП) та національного доходу, засіб контролю за утворенням та використанням фондів грошових коштів. Головне призначення фінансів – через утворення грошових доходів та фондів забезпечити не лише потреби держави та підприємств в грошових коштах, але і контроль за використанням фінансових ресурсів» [9, с. 22].

«Фінанси - це економічні відносини, які здійснюються переважно у грошовій формі між основними суб'єктами господарювання – підприємствами, домогосподарствами та державою» - таке визначення подає Поляк Г.Б. [12].

Башнянин Г.І. подає результати наукових розвідок таким чином: «У сучасній економічній літературі поняття "фінанси" вживається у двох різних інтерпретаціях, але таких, що доповнюють одна одну. По-перше, у вузькій інтерпретації. Під фінансами у вузькому трактуванні треба розуміти власне грошові фонди із зазначеними вище атрибутами, тобто певні суми грошей (грошові активи), які мають чітко окреслені лінії формування й лінії використання. У широкій інтерпретації фінанси — це не лише власне грошові фонди, а й інші цінні папери — акції, облігації, сертифікати і т. ін.» [3, с. 51].

У праці Боді З. та Метрона Р. «Фінанси – це наука про те, яким чином люди управляють витрачанням та надходженням дефіцитних грошових ресурсів на протязі певного періоду часу» [16, с. 14].

Наведений перелік визначень категорії «фінанси» далеко не вичерпний, проте дає змогу визначити головні тенденції у сучасній теорії фінансів, навколо яких точаться дискусії та існують певні розбіжності у тлумаченні досліджуваного поняття: по-перше, роль держави як організатора фінансів; по-друге, наголошення на функціональному здійсненні розподілу або перерозподілу; по-третє, зв'язок з рядом макроекономічних показників: ВВП, національного доходу або національного багатства; по-четверте, наголошення на грошовому характері відносин; по-п'яте, визначення типу відносин.

Визначення розбіжностей у розумінні фінансів дасть змогу у подальшому дослідженні сформулювати понятійний простір категорій «фінансова система» та «фінансова архітектура».

Дослідження категоріальних визначень фінансів дало змогу встановити, що дотепер не існує єдиного, повного визначення цієї категорії, що створює підстави для розробки нових визначень та розкриття сучасних форм прояву.

Причин розбіжностей у визначенні фінансів дві: по-перше, фінанси як об'єктивне суспільне явище еволюціонують з часом, ускладнюючись, набуваючи нових, не притаманних раніше властивостей; по-друге, погляди науковців обумовлені науковими школами, представниками яких вони є. Аналізуючи наведені вище визначення, слід виокремити спорідненість у поглядах науковців, що розкривають сутнісний характер фінансів.

Головні ознаки фінансів полягають у грошовому характері відносин, що виявляється у формуванні грошових потоків та фондів фінансових ресурсів. Реалізація сутності фінансів передбачає динамічну зміну їх форми, яка повинна відбуватися у певному середовищі.

Подані вище викладення йдуть в одному напрямку з результатами наукових розвідок Опаріна В.М., який довів, що основною ознакою фінансів є рух грошових потоків [1].

Динамічний характер фінансів виявляється у наявності внутрішніх протиріч, які утворюють внутрішні рушійні сили для саморозвитку зазначеної категорії. Одним з таких протиріч є суперечність між суспільним і приватним. На рівні фінансової системи внутрішнє протиріччя фінансів трансформується у суперечність між публічними (суспільними) та приватними фінансами. Внутрішні протиріччя, які є притаманними фінансам та фінансовій системі, створюють рушійні мотиви розвитку досліджуваних категорій.

Одним з головних питань, що виникає у дослідженні зв'язку понять «фінанси» та «фінансова система», є розуміння того, чи можливе існування фінансів поза фінансовою системою, чи фінанси можуть реалізуватися виключно як системна та системоутворюча категорія. Якщо фінанси можуть існувати без утворення системи, то, відповідно, вони утворюють середовище, у якому функціонує фінансова система. У разі, якщо фінанси не можуть функціонувати іншим чином як тільки шляхом утворення фінансової системи, у цьому разі фінанси – є системоутворним чинником.

Розкриття співвідношення «система – середовище» стосовно фінансової системи має визначити систему більш високого порядку, елементом якої є фінансова система, утворюючи, у свою чергу, середовище для її функціонування.

На абстрактно-логічному рівні середовищем функціонування фінансової системи можна визначити економічну систему. Проте чітко визначено фінансову доміную, на якій наголошено у працях Александрова В.В., Задорожного Г.В. та Юрченка О.Є. [24, Баумана З. [25], Белоліпецького В.Г. [26, 27], Бетлера А. [28], Бузгаліна О.В. та Колганова А.І [29], Бугаяна І.Р. [30], Гідденса Е. [31], Білоруса О.Г. [32], Глущенко О.В. [33, 34], Гриценка А.А. [22], Кортена Д. [35], Осіпова Ю.М. [36, 37], Строева А.С. [38] та підкреслено зміну причинно-наслідкових зв'язків між реальним та фінансовим секторами.

У сучасних умовах фінансова система перетворилась з однієї з підсистем, що повинна обслуговувати реальний сектор економіки, у головуючу систему, яка підім'яла під себе і реальний сектор, і сектор духовного виробництва.

Становлення та розгортання фінансової економіки дає змогу казати про перетворення частини на загальне, що дозволяє визначити середовищем фінансової системи увесь простір суспільства.

Аргументом на користь наведеної вище тези необхідно вважати панування фінансово-комерційної компоненти у секторі духовного виробництва, це викрито у працях Сайко Е.В. [39], Липовецькі Ж. [40], Доманської Е. [41], Костіної Г.В. [42].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Фінансова система переросла економічну систему та дедалі більшою мірою охоплює суспільство, тому середовищем функціонування фінансової системи є суспільство. Таким чином, можна вважати вирішеним перше з чотирьох завдань, що є необхідними для побудови конструктивного категоріального визначення фінансової системи.

У подальших наукових розвідках необхідно визначити мету функціонування фінансової системи, системоутворюючі фактори та вирішити питання про можливість існування цілісних відкритих систем.

Література:

1. Опарін В.М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): дис. ... докт. екон. наук: 08.04.01/ Опарін Валерій Михайлович. — Київ, 2006. — 385 с.
2. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник./ В.М. Опарін. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с.
3. Башнянин Г.І. Фінансові системи в економіці держави/ Г.І. Башнянин// Фінанси України. - 1999. - № 10. - С. 51-55.
4. Лондар С.Л., Тимошенко О.В. Фінанси. Навч. посіб./ С.Л. Лондар, О.В. Тимошенко. – Вінниця: Нова Книга, 2009. – 384 с.

5. Романенко О.Р. Фінанси: підручник/ О.Р. Романенко. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 310 с.
6. Фінанси: навч. посібник/ В.І. Оспіщев, Л.І. Лачкова, О.П. Близнюк та ін.; За ред. В.І. Оспіщева. — 2-ге перероб. і доп. - К.: Знання, 2008. — 366 с.
7. Фінанси: підручник/ за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. — К.: Знання, 2008. — 611 с.
8. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник/ О.Д. Василик. — К.: НІОС, 2000. — 416 с.
9. Ковальчук С.В., Форкун І.В. Фінанси. Навч. посіб./ С.В. Ковальчук, І.В. Форкун. — Львів: «Новий Світ – 2000», 2006. — 586 с.
10. Леоненко П.М. Теорія фінансів: навчальний посібник/ П.М. Леоненко [та ін.]; за заг. ред О.Д. Василика. — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 480 с.
11. Финансы: Учебник для вузов/ Под ред. Л.А. Дробозиной. — М.: ЮНИТИ, 2001. — 527 с.
12. Финансы: Учебник для вузов/ Под ред. Г.Б. Поляка. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. — 607 с.
13. Фінанси: Підручник, 2-е видавництво, перераб. і доп./ Під ред. В.В. Ковальова. — М: ТК Велби, Вид-во Проспект, 2007. — 640 с.
14. Ван Хорн Дж. Основы управления финансами: пер. с англ./ Дж. Ван Хорн. Гл. ред. серии Я.В. Соколов. — М.: Финансы и статистика, 2003. — 800 с.
15. Габбард Р. Глен. Гроші, фінансова система та економіка: Підручник/ Глен Р. Габбард. Пер. з англ.; Наук. ред. пер. М. Савлук, Д. Олесневич. — К.: КНЕУ, 2004. — 889 с.
16. Боди З., Мертон Р. Финансы/ З. Боди, Р. Мертон. Пер. с англ.: Уч. пос. - М.: Вильямс, 2007. - 360 с.
17. Розенталь М.М. Система/ М.М. Розенталь// Философский словарь/ под ред. М.М. Розенталя. — 3-е изд. — М.: Политиздат, 1972. — С. 365-366.
18. Розенталь М.М. Целостность/ М.М. Розенталь// Философский словарь/ под ред. М.М. Розенталя. — 3-е изд. — М.: Политиздат, 1972. — С. 452.
19. Гриценко А.А. Інституційна архітектоніка грошово-кредитної політики/ А.А. Гриценко// Актуальні проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: зб. наукових статей. — Х.: Фінарт, 2003. — С. 4-7.
20. Гриценко А.А. Наука и искусство институционального строительства/ А.А. Гриценко// Інституційна архітектоніка та механізми економічного розвитку: матеріали наук. симпозиуму. — Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2005. — С. 20-31.
21. Гриценко А.А. Особливості інституційної архітектоніки українського суспільства ХХІ століття/ А.А. Гриценко// Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку/ За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. — К.: Ін-т екон. прогн.; Фенікс, 2003. — С. 155-171.
22. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований: монография/ под. ред. д-ра экон. наук А.А. Гриценко. — Х.: Форт, 2008. — 928 с.
23. Янжул И.И. Основные начала финансовой науки: Учение о государственных доходах/ И.И. Янжул. — М.: «Статут», 2002. — 555 с.
24. Александров В.В. Фінансово-кредитна система як фактор економічної безпеки транзитивного суспільства/ В.В. Александров, Г.В. Задорожний, О.Є. Юрченко. — Х., 2003. — 235 с.
25. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества/ З. Бауман, пер. с англ. М.Л. Коробочкина. — М.: Весь Мир, 2004. — 188 с.
26. Белолипецкий В.Г. Если бы стоимость заговорила/ В.Г. Белолипецкий// Философия хозяйства. — 2003. — № 3. — С. 75-92.
27. Белолипецкий В.Г. Финансовая экономика: концептуальные основы и механизм реализации/ В.Г. Белолипецкий// Философия хозяйства. — 2000. — № 1. — С. 58-85.

28. Бэттлер Алекс (Арин Олег Алексеевич) Глобализация, или Теория глобального капитализма (тезисы)/ Алекс Бэттлер (Олег Алексеевич Арин)// Философия хозяйства. – 2010. – № 4. – С. 59-69.
29. Бузгалин А.В. Кризис – 2008: виртуальный фиктивный капитал и альтернативы его неконтрольному развитию/ А.В. Бузгалин, А.И. Колганов// Философия хозяйства. – 2008. – № 6. – С. 19-27.
30. Бугаян И.Р. Глобальный финансовый кризис 2008 года – следствие нарушения меры соотношения хозяйства и офинансонизированной экономики/ И.Р. Бугаян// Философия хозяйства. – 2008. – № 6. – С. 46-50.
31. Гидденс Э. Ускользающий мир: как глобализация меняет нашу жизнь/ Э. Гидденс; пер. с англ. – М.: Весь мир, 2004. – 120 с.
32. Глобалізація і безпека розвитку: монографія/ О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін.; керівник авт. кол. і наук. ред. О.Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.
33. Глущенко О.В. Лібералізація діяльності комерційних банків України: можливості та проблеми/ О.В. Глущенко// Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Економічна серія. – 2006. – № 743. – С. 84-91.
34. Глущенко О.В. Реалізація економічної свободи в умовах глобальної фінансової кризи/ О.В. Глущенко// Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Економічна серія. – 2009. – № 851. – С. 154-169.
35. Кортен Д. Когда корпорации правят миром/ Д. Кортен; пер. с англ. – СПб.: Агентство «ВиТ-принт», 2003. – 328 с.
36. Осипов Ю.М. Финансовая экономика как высшая форма бытия экономики/ Ю.М. Осипов// Философия хозяйства. – 2000. – № 2. – С. 8-15.
37. Осипов Ю.М. Финансовая экономика как высшая форма бытия экономики/ Ю.М. Осипов// Философия хозяйства. – 2000. – № 2. – С. 8-15.
38. Строев А.С. Становление виртуальной финансовой системы/ А.С. Строев// Философия хозяйства. – 2010. – № 3. – С. 57-73.
39. Сайко Е.В. Человек как субъект культуры/ Е.В. Сайко. - М.: «Наука». – 2002. – 445 с.
40. Липовецки Ж. Эра пустоты. Эссе о современном индивидуализме/ Ж. Липовецки. - Санкт-Петербург: «Владимир Даль». – 2001. – 332 с.
41. Доманска Э. Философия истории после постмодернизма/ Э. Доманска, пер. с англ. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2010. – 400 с.
42. Костина А.В. Массовая культура как феномен постиндустриального общества/ А.В. Костина. - М.: Издательство ЛКИ URSS, 2008. – 352 с.

СМЕНА ПАРАДИГМЫ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ: ФИНАНСОВАЯ АРХИТЕКТОНИКА

Глущенко О.В., к. э. н., доцент

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

Исследована эволюция научного отображения финансовой системы. Отмечены расхождения в толковании отечественных и зарубежных авторов. Определены необходимые шаги перехода от дескриптивного к конструктивному пониманию финансовой системы и рассмотрена роль системного подхода. Впервые введено обращение понятия «финансовая архитектоника» и подано его авторское толкование.

Ключевые слова: финансовая система, финансовая архитектоника, финансовая архитектоника национального благосостояния.

A CHANGE OF THE PARADIGM OF THE FINANCIAL SYSTEM:
THE FINANCIAL ARCHITECTONIC

Gluschenko O.V., Ph.D., docent
V.N. Karazin Kharkiv National University

The evolution of scientific reflection of the financial system is investigational. It is marked divergence in interpretation of home and foreign authors. Certainly, necessary steps of transition from descriptive to the structural understanding of the financial system and the role of approach of the systems is considered. Turnover of concept «financial architectonic» is first entered and he is given authorial interpretation.

Keywords: financial system, financial architectonic, financial architectonic of national welfare.

Надійшла до редакції 24.12.2011 р.